

Дзяржаўная ўстанова адукацыі “Гімназія г.Пружаны”

Даследчая работа

Духоўная спадчына майго краю

Кіраўнік: КнігаГ.П.,
настаўнік беларускай
мовы і літаратуры
выканала: Кніга Настасся,
вучаніца 10 класа

2012/2013

Змест

1.	Уводзіны	2
2.	Раздзел I :	
2.1	Абрад сватання на Беларусі	4
2.2	Абрад сватання ў в.НавасёлкіПружанскага раёна	7
3.	РаздзелII:	
3.1	Суборная субота як адзін з этапаў вяселля	8
3.2	Вяночки ў Пружанскім раёне	10
3.3	Асаблівасці комплексу абрадаў і звычаяў на вяселлі	11
3.4	Вясельнае застолле	17
3.5	Вясельныя абрадавыя стравы	19
3.6	Вясельныя гульні	21
3.7	Вяселле на Пружаншчыне	23
4.	Раздзел III:	
4.1	Пярэзвы як звычай частавання ўдзельнікаў вяселля	24
4.2	Пярэзвы як рытуальная дзея на вёсцы	25
5.	Раздзел IV:	
5.1	Радзіны і хрэсьбіны	26
5.2	Адметнасць абраду радзін і хрэсьбін у Пружанскім раёне	28
6.	Заклучэнне	29
7.	Літаратура	30
8.	Дадатак	
8.1	Сцэнар сватання і вяночкаў у в. Навасёлкі Пружанскага раёна	31
8.2	Слоўнік слоў без прапіскі	36

Уводзіны

Духоўная культура – гэта сукупнасць духоўных каштоўнасцей, створаных і ствараемых людзьмі ў працэсе грамадска-гістарычнай дзейнасці. Уключае веды, працоўныя навыкі, звычаі і традыцыі, розныя віды мастацтва, народнай творчасці, уяўленняў і вераванняў, што перадаюцца ад пакалення да пакалення і забяспечваюць цэласнасць і стабільнасць этнасу.

Выключна вялікае значэнне ў развіцці традыцыйнай духоўнай культуры беларусаў мелі народныя абрады. Імі суправаджаліся асноўныя падзеі грамадскага і сямейнага жыцця. Асабліва паэтычнымі і маляўнічымі былі сямейныя і каляндарныя святы. З выпадку нараджэння дзіцяці адзначаліся радзіны. Заключэнне шлюбу суправаджалася вясельнымі абрадамі. Уласна вяселлю папярэднічалі сватанне, агледзіны, заручыны, суборная субота.

Аб’ект даследавання: сямейна-абрадавыя звычаі і традыцыі на Беларусі.

Прадмет даследавання: сватанне,вяночкі, вяселле, пярэзвы, радзіны і хрэсьбіны ў Пружанскім раёне.

Мэта: даследаваць асаблівасці сямейна-абрадавых традыцый вёсак Навасёлкі і Мурава.

Задачы:

- пазнаёміцца бліжэй з сямейна-абрадавымі традыцыямі;
- адзначыць асаблівасці абрадаў на Пружаншчыне;
- саставіць тлумачальны слоўнік слоў без прапіскі ;
- скласці сцэнар сватання
- скласці сцэнар вяселля
- скласці сцэнар хрэсьбін

Гіпотэза: наша моладзь павінна не толькі помніць пра свае карані, а яшчэ яна павінна ведаць духоўную спадчыну свайго краю.

Метады:

- праца з даведачнай літаратурай;
- гутарка;
- інтэрв’ю;
- лексічны аналіз слоў;
- відэаздымкі;
- анкетаванне.

Правёўшы анкетаванне сярод вучняў 8-11 класаў гімназіі, атрымалася, што

1. Вучні ведаюць пра традыцыі і звычаі, якія існавалі раней, толькі са школьнага курса гісторыі Беларусі і беларускай літаратуры.

2. Наша моладзь мала цікавіцца, чым адметны нашы традыцыі.

3. Старшакласнікі амаль нічога не ведаюць пра ранейшы побыт жыхароў Пружанскага раёна.

4. Гімназісты не ведаюць лексічнага значэння многіх слоў, звязаных з традыцыямі на Пружаншчыне.

Практычная значнасць работы: папаўненне слоўнікавага багацця беларускай мовы, састаўленне слоўніка слоў без прапіскі, выкарыстанне матэрыялу пры вывучэнні краязнаўства і на ўроках беларускай мовы.

Актуальнасць:

Тыя, у каго ёсць жаданне вытлумачыць паходжанне абрадаў і звычайў таго краю, дзе яны нарадзіліся, павінны мець на ўвазе, што гэта справа хоць і нялёгкая, але цікавая.

Вывучаючы традыцыі свайго краю мы далучаемся да сваіх каранёў, да сваёй гісторыі, да сваёй спадчыны, яшчэ раз даказваючы, што без ведання мінулага не можа быць у чалавека будучага.

Абрад сватання на Беларусі

Своеасаблівае гульнёва-жартоўнае прадстаўленне ўяўляе момант архаічнага сватання (заручын), калі госці, што прыехалі да маладой, прама не пытаюцца аб згодзе на шлюб у бацькоў, а «падыходзяць» здалёку: «Мы — людзі з далёкага краю, дарогаю прытамліся, ці не пусціце, людзі добрыя, пераначаваць», «А ці не маеце цялушку на продаж?» або «Наш бык да вашай цялушкі прывык», ці «У нас ёсць купец, у вас — тавар», «Наш хлеб — ваша вадзіца, наш хлопец — ваша дзявіца, наш хлопец не ўмее лапці плесці, ваша дзявіца не ўмее хату месці, трэба іх да кучы звесці» і інш. У дыялогах нібы выпадкова заблукаўшых гасцей праяўляюцца стараж. дахрысціянскія формы шлюбу — умыкання (украдання) і куплі-продажу нявесты.

Сватанне – адзін з этапаў падрыхтоўчага перыяду *вяселля*, у час якога бацькі і нявеста даюць згоду на шлюб. Рэгіянальная назва дружкі (Пружаншчына, Слонімшчына). Часам сватанне называюць увесь падрыхтоўчы перыяд вяселля. У сваты найчасцей ехалі бацька жаніха, яго старэйшы брат, дзядзька або хто-небудзь з блізкіх сваякоў, абавязкова жанатыя і не ўдаўцы. На паўднёвым захадзе Беларусі ў сватах магла ўдзельнічаць і замужняя жанчына. Самога жаніха звычайна не бралі. Нярэдка ў якасці галоўнага свата запрашалі каго-небудзь са старонніх, хто добра ведаў рытуалы сватаў і мог красамоўна і пераканаўча весці размову. Меў значэнне таксама выбар дня сватання. Сватаць ехалі ў аўторак, чацвер, суботу або напярэдадні якога-небудзь свята ўначы без папярэдняй дамоўленасці або пасля яе. У першым выпадку сваты частавання і падарункаў не бралі, у другім — бралі гарэлку, бохан ці лусту хлеба з соллю, загорнутыя ў ручнік. Часта сваты прыходзілі нечакана ў будні дзень, каб паглядзець парадак у хаце, як выглядае і апранута нявеста ў час працы. У рэдкіх выпадках сватаў засылалі ад дзяўчыны, калі хлопец ішоў у прымы. У некаторых мясцовасцях дзяўчыну (асабліва, калі іх было некалькі ў сям'і), якой прыйшоў час выходзіць замуж, бацька вазіў па сваёй або суседніх вёснах і голасна крычаў: «Паспялуха! Паспялуха» (Гродзенская вобласць) або: «Каму надаба нада?!» (Віцебская вобласць). Пасля такога прадстаўлення часта да-моўленасць пра вяселле дасягалася адразу або праз некаторы час да дзяўчыны прыязджалі сваты.

Перад ад'ездам у сваты сватаў частавалі, благаслаўлялі, жадалі поспеху, а маці жаніха звязвала ўсе прадметы качарэжніка (памяло, вілкі, качаргу і інш.) разам і яны знаходзіліся ў такім стане да вяртання сватаў. Згодна з народнай традыцыяй, сваты не павінны былі адразу заходзіць у хату, а стукалі ў акно і прасілі пусціць іх нанач, выдаючы сябе за падарожных, паляўнічых, купцоў і г. д., якія заблудзіліся, трапілі на след куніцы, або за асоб, якія шукаюць або даведаліся, што тут прадаюць авечку, цялушку і г. д. Увайшоўшы ў хату, сваты не адразу гаварылі пра мэту прыходу, але пра яе

можна было дагадацца па іх спецыфічных паводзінах: яны ціснуліся да качарэжніка, каб наступіць на памяло, качаргу, вілкі, спыняліся перад першай бэлькай, не віталіся за руку, не ішлі адразу да стала, а калі іх запрашалі, садзіліся на лаву каля сцяны ад двара (згодна з народнай прыкметай, садзіцца на лаву каля сцяны ад вуліцы азначала, што адзін з маладых аўдавец). У час сватання гаварыліся розныя спецыяльныя прымаўкі, прыказкі, намёкі, прыгаворы, іншасказанні, умоўныя формулы. У большасці формул захаваліся рэшткі паляўнічага, жывёлагадоўчага, земляробчага спосабаў жыцця продкаў, водгукі старажытнага звычаю куплі-продажу нявесты. Адчуўшы згоду бацькоў, сват заяўляў: «Я сват прысланы, каб быў стол засланы». Пасля гэтага маці нявесты засцілала абрусам стол, сваты клалі на яго прынесены хлеб-соль і ставілі гарэлку, а дзяўчына ставіла чаркі, што азначала згоду нявесты піць са сватамі, але яшчэ не азначала яе згоды на шлюб. Згодна са звычаем, сватоў, якія прыехалі ў сваты да дзяўчыны першы раз у яе жыцці, ніколі не адпраўлялі, не выпіўшы з імі, нават і ў выпадку, калі бацькі не збіраліся выдаваць дачку за хлопца, які сватаўся. У выпадку адмовы сватам бацькі нявесты са сватамі пілі чарку стоячы. Бацька плаціў за выпітую гарэлку. Звычайна, калі бацькі і дзяўчына былі згодны, яны не адразу выказвалі свой намер, каб людзі не падумалі, што хочучь хутчэй выпхнуць дачку з хаты. Адмову тлумачылі нязначнымі прычынамі: дзяўчына яшчэ малая, адзіная ў хаце памочніца, няма ў яе яшчэ належнай колькасці ручнікоў і інш. Калі дзяўчына не збіралася выходзіць замуж, яна пры сватах брала венік і мяла ў парог, што павінна было азначаць іх «вымятанне». У адваротным выпадку яна мяла ад парога. На поўдні Беларусі дзяўчына хадзіла вакол стала і прыгаворвала: «Хачу — скачу, хачу — не», на што сват, выставіўшы крыло сваёй світкі, казаў: «Скоч, дачушка, ка мне». Калі яна была згодна на шлюб, то падыходзіла да свата і цалавала яму руку. У некаторых выпадках дзяўчына садзілася на лаўку, а сват на падлозе расцілаў перад ёю сваю світку, на якую яна саскоквала, прыгаворваючы тыя ж словы; калі ж была не згодна, выходзіла за дзверы. Пабраўшы шапкі, сваты адпраўляліся дамоў. У выпадку згоды сваты пакідалі ў хаце нявесты прывезеную імі гарэлку да наступнага прыезду. Усваты ездзілі нярэдка да трох разоў. Удругі раз прыязджалі з жаніхом; коні былі ўпрыгожаны шархунамі, а хвасты падвязаны. Калі сваты заходзілі ў хату, нявеста хавалася ў каморы, на печы або ішла да суседзяў. А калі яе запрашалі выйсці да сватоў, усяляк аднеквалася. На пытанне, ці пойдзе яна замуж, яна адказвала: «Як бацькі скажуць» або: «Калі маўчу, значыць, што хачу». Часам яна не хавалася ад сватоў, а дэманстравала перад імі сваю працавітасць. Маці ставіла на стол выпіўку і закуску з абавязковым сырам і яешняй. Хто-небудзь з хатніх нявесты або яна сама запрашала на сватанне блізкіх сваякоў і сябровак. Сват, наліўшы ў чарку гарэлкі, выпіваў да нявесты, затым клаў у чарку грошы, зноў напаяў чарку і падаваў нявесце. Крышачку адпіўшы, яна рэшту вылівала ў свой фартух або пад стол, а грошы забірала. Наступную чарку з гарэлкай нявеста перадавала свайму бацьку, які выпіваў («піў

магарыч»), што азначала згоду на шлюб дачкі. Сват і бацька нявесты паціскалі адзін аднаму рукі, папярэдне накрыўшы іх крысом. У гэты час нявеста выходзіла да сябровак у камору. Сват накрываў талерку хустачкай, ставіў на яе напоўненую чарку і ішоў у камору. Падышоўшы, тройчы гаварыў: «Добры вечар. Ці любіце нас і тавар наш?», на што сяброўкі адказвалі: «Любім вас і тавар ваш». Сват браў адну з дзяўчат за руку, вёў у хату і пытаў прысутных: «Ці харош тавар?». Прысутныя адказвалі: «Харош, ды не наш». Так сват рабіў двойчы, а за трэцім разам прыводзіў нявесту, на што прысутныя гаварылі: «Тавар харошы і наш». Нявеста выпівала прынесеную сватам чарку, клала на талерку хустачку, ішла да стала і скідвала яе ў прыпол кашулі жаніха (Быхаўскі і Рагачоўскі раёны). У іншых мясцовасцях пасля магарыча маладую з каморы ў хату вёў на хустцы або ручніку бацька або брат. У больш раннія часы жаданні жаніха і нявесты пад увагу не браліся. Сваты абумоўлівалася галоўным чынам меркаваннямі матэрыяльнага характару.

У час сватання бакі гаварылі пра падрыхтоўку да вяселля і тэрмін *запоін*. Пра *пасаг* дамаўляліся папярэдне ў першы прыезд. Перад ад'ездам сватоў маці нявесты давала ім загорнуты ў ручнік свой рытуальны хлеб, які, як і хлеб жаніха, называўся мінельнікам, і бутэльку з-пад гарэлкі, у якую насыпала жыта і абвязвала яе каляровым поясам. У выпадку адмовы ад шлюбу аднаго з бакоў апошні адсылаў мінельнік назад, а нявесце, акрамя таго, вярталі з бутэлькай жыта. Калі хлопец вельмі падабаўся дзяўчыне і бацькам, маці перад выхадам сватоў з хаты кідала ўпоперак сеняў нічальніцы або стары невад (Гродзеншчына, Мядзельшчына). Лічылася, калі сваты заблытаюцца ў іх, вяселле абавязкова адбудзецца. Пасля засватання нявесце на доўгую палатняную кашулю, якую яна звычайна насіла, надзявалі спадніцу ў знак таго, што яна ўжо княгіня (Віцебшчына). У выпадку адмовы нявесты жаніху яе сяброўкі імкнуліся крадком уваткнуць у сані або воз сватоў дзяркак («галень»). Атрымаць дзяркак азначала атрымаць адмову ад нявесты. Таксама ў знак адмовы жаніху або свату прышывалі кавалачак якой-небудзь тканіны або надзявалі на галаву вянок з гарохавіння, саломы ці сена. Такі вянок чаплялі часам на доўгую палку, якую ставілі на двары жаніха. Няўдалае сватанне адзначалася іранічным выразам «сучка каравай з'ела». Нярэдка з воза сватоў сяброўкі нявесты выбіралі сена і салому і пасыпалі імі сцежкі да сваіх хат, што павінна было азначаць хуткі прыезд да іх сватоў.

Абрад сватання ў в.Навасёлкі Пружанскага раёна

У сваты звычайна ішлі, калі сцямнее, а больш дакладней, то бліжэй да дванаццаці гадзін ночы, а часта і пасля дванаццаці. Днём ніхто не ішоў у сваты. Для сватання выбіралі звычайна суботу, але маглі пайсці і ў іншы дзень.

Да гэтага выпадку рыхтаваліся: пяклі пірагі. Калі былі ўжо гатовы, то ішлі да маладой. У хату да маладой заходзілі бацькі і тыя, што ішлі ў сваты з боку жаніха, а малады заставаўся за дзвярыма. Да бацькоў маладой звярталіся словамі: "А ў вас які пасаг, ці многа зямлі?" Калі адказ быў станоўчы, то запрашалі ў хату і жаніха.

А разыходзіліся толькі раніцай. Перад адыходам маладуха, калі згаджалася выйсці замуж, то ўсім навязвала ручнікі. І ўжо тады з гэтымі ручнікамі сваты ганарова ішлі па ўсёй вёсцы. У сваты ішлі бацька маладога, маці, сваха, нехта з родных ці блізкіх і сам малады. З сабою бралі хлеб і гарэлку. Поцёмкамі ішлі, бо на тое было некалькі прычын: трэба было ўправіцца па гаспадарцы, прадугледзець, што і ў хаце маладой таксама праца ідзе да позняга вечара, няведанне, чым закончыцца сватанне. Часта бывала і так, што сватам адмаўлялі, і тады сорамна было паказвацца перад людзьмі.

Але як ні скрывалі бацькі маладога свой паход у сваты, на вёсцы заўсёды знаходзіўся "добры" чалавек, што пра гэтую навіну даведваўся перш, чым станаўся вядомым сам рэзультат сватання. Гэта мог быць як сваяк, так і зусім чужы чалавек. Тады за працу прымалася моладзь. Хлопцы і дзяўчаты ўпотаі, калі сваты ўжо пройдуць па вёсцы і акажуцца ў хаце маладой, выцягвалі са стрэх чарот, а са стагоў – салому і зацярушвалі дарогу ад хаты жаніха да хаты нявесты. Гэтым самым яны давалі знак таму, хто і да каго хадзіў у сваты.

Былі і такія выпадкі, калі наймалі падлеткаў, каб яны раскідалі салому, а людзі каб ведалі пра сватанне. А плацілі моладзі за гэта пачастункамі.

Людзі раніцай прачынаюцца і пытаюцца: "А дзе то сваты былі?" А прыкметай гэтаму: салома і сена па ўсёй вёсцы. І ўжо тады вяскоўцы не крычалі, што салома, сена ці чарот з двароў прапалі, а пачынаюць замятаць. І ніякай злобы не было. Жылі дружна.

Суборная суботаяк адзін з этапаў вяселля

Суборная субота, дзявочнік, абрад развітання маладой са сваімі сяброўкамі, апошні вечар яе дзявоцтва напярэдадні *вяселля*. Суборная субота пачыналася з запрашэння маладой сваіх сябровак. Яны адпраўляліся ў яе садок з рэшатам або з векам ад дзяжы па кветкі. Калі якіх-небудзь кветак у садку маладой не было, яна з лустачкай хлеба разам з дзяўчатамі ішла да суседзяў, дзе ёй давал і кветкі, калі яна была цнатлівай. Віццё вянка праходзіла з мноствам рытуалаў, павер'яў і заклінанняў. У народзе лічылася, што ад якасці вянка (калі ён круглы, крута звіты, тугі, прыгожы) залежала будучае жыццё нявесты. На кожным этапе віцця ў маці прасілі благаслаўлення. Вялікі вянок пачынала і канчала віць старшая дружка. Маленькі вілі родныя сёстры маладой, а калі іх не было, бліжэйшыя сваячкі або сяброўкі. Для віцця прыносілі на талерцы пярсцёнак, ніткі і 8 — 10 іголак. Калі вянок быў звіты, маладая падыходзіла да стала, кланялася дзяўчатам і дзякавала. Хто-небудзь з блізкіх яе (брат, бацька або сват) павінен быў выкупіць вянку. Дзяўчаты клалі іх на талерку з насыпаным у яе жытам і засланую белаю хусткай і перадавалі маці або кацілі па сталае, а яна, стоячы на другім канцы, прымала іх у падол ці фартух. Дзяўчаты, працягнуўшы нітку праз усе іголкі, беглі на рэчку пускаць іголкі, каб, згодна з павер'ем, хутчэй выйсці замуж, а хлопцы іх затрымлівалі.

У суборнай субоце ўдзельнічалі толькі дзяўчаты, часам прысутнічалі маладзіцы ў якасці глядачак. Хлопцы прыходзілі пад канец вечара. У маладога гэты абрад называўся хлапечнікам, быў больш кароткі, менш урачысты і адбываўся не паўсюдна; на ім прысутнічалі сябры і сёстры маладога. Асноўныя рытуалы суборнай суботы: пляценне вянка, прыгатаванне кветак, упрыгожванне шаблі, віццё (завіванне) ёлачкі, заплятанне касы нявесты і яе красаванне, падрыхтоўка харугвы, пірог, абмен падарункамі («купаванне кашулі»). Суборная субота шырока бытавала напоўначы Беларусі, у скарочаным выглядзе — на Палессі, дзе віла вянок маці маладой у нядзелю раніцай, і амаль не выконваўся на Магілёўшчыне.

Звычайна маладой рабілі два вянку — вялікі і маленькі. Вялікі складаўся з абручыка, абшытага стужкамі, якія спускаліся на плечы, і — паверх яго — уласна вянка з розных кветак, зеляніны, пер'я, разнаколернай паперы, шматкоў матэрыялу. Вялікі вянок надзявалі на галаву маладой. Маленькі рабілі з руты, вілі на пярсцёнку і прышпільвалі маладой на макушцы, калі яна сядзела на пасадзе, а пасля завівання — на намітку. Пазней вялікі вянок купляла сама маладая або ёй прывозіў малады. У некаторых мясцовасцях на Беларусі маладой прывозіў сват маленькі вянок на елачцы.

Сяброўкі маладой рыхтавалі для сваёй і дружыны маладога адмысловыя кветкі (сучкі, букецікі), якія прыколвалі мужчынам да шапак (пазней — на грудзі), замужнім жанчынам — да намітак, маладым дзяўчатам — на грудзі, а

таксама для ўпрыгожвання шаблі і елачкі. На поўначы Беларусі ў больш старажытных часы кветкі рабілі з чырвоных каснічкоў, пазней — са стужак, на поўдні — з чырвоных каснічкоў і зеляніны (барвенку, руты і інш.). Для жаніха кветку рабілі часам у выглядзе вяночка або стужкі з коласам ці з галінкай зеляніны, якую прышпільвалі яму да шапкі, пазней — да кашулі. Звычайна кветкі рабілі і прышпільвалі або дасылалі ў момант абмену падарункамі ў суборную суботу вечарам, часцей у нядзелю раніцай, калі дружныя маладога прыязджала да маладой, каб ехаць у царкву.

У абрадзе віцця вянка захаваліся рэшткі рытуалаў эпохі матрыярхату, калі равесніцы аднаго роду і аднаго ўзросту складалі асобныя арганізацыі і пераход іх членаў з адной узроставай трупы ў другую суправаджаўся пэўнымі рытуаламі. Даўней дзяўчына, выходзячы замуж, павінна была пакінуць вянок, сімвал свайго дзявоцтва, і выкуп членам сваёй узроставай трупы («дзявоцкай грамадзе») за выхад з яе складу. Калі сэнс гэтага абраду пачаў сцірацца, вянок успрымаўся як дар сяброўкам-аднагодкам, што даволі выразна захавалася ў вясельных песнях. У наш час маладая не перадае вянок сяброўкам, а дазваляе толькі памераць. Такія ж рэшткі старажытнага абраду выкупу маладой з дзявоцкай грамады ёсць і ў рытуале развітальнага частавання яе сябровак у суботу напярэдадні вяселля. Сам пачастунак, які называецца дзядзькавым (сватнім) пірагом (радзей — мёдам), звычайна рабіў ад імя маладога яго дзядзька (брат маці, які адыгрываў галоўную ролю ў сям'і эпохі матрыярхату) часам у чацвер перад вяселлем (Бягомльскі, Вілейскі, Докшыцкі, Лагойскі, Мінскі, Мядзельскі і Пастаўскі раёны).

Акрамя пірага, малады разам з дзядзькам або маці ў суботу або ў нядзелю раніцай прывозіў маладой вянок, чаравікі і інш. падарункі. Узамен маладая дарыла яму кашулю (часам і споднікі) уласнага вырабу, якую ёнзахоўваў усё жыццё і якую надзявалі яму толькі пасля смерці. Існаваў цырыманіял. Маладая падносіла яе да стала, дзяўчаты скручвалі ў трубку, абвязвалі стракатым ваўняным поясам і перадавалі маладому праз маршалка або маладая пасылала яе маладому праз спецыяльных пасланцоў, даючы наказ перадаць як мага хутчэй і адразу вяртацца назад. Перадача кашулі і споднікаў адбывалася з торгам і выкупам, які суправаджаўся рознымі жартоўнымі дзеяннямі. Так, нярэдка споднікі «ўпрыгожвалі» каляровымі стужкамі, драўлянымі гузікамі, а калашыны сшывалі ніткамі. У некаторых мясцовасцях Беларусі маладая рыхтавала маладому яшчэ шкарпэткі і рукавіцы. У час торгу дружкі стараліся перадаць свату замест новых рукавіц і шкарпэтак старыя або падраныя. Пасля доўгага торгу і жартаў маршалак атрымліваў жаданыя рэчы, плацячы за іх найчасцей цукеркамі. Здаралася, што выкупленыя рэчы дружкі маладой выкрадалі, і торг пачынаўся зноў. Абрад суборнай суботы з'яўляўся заканчэннем падрыхтоўчага перыяду і пачаткам вяселля.

Вяночки ў Пружанскім раёне

У пятніцу – вечар. Цямнее. *Маладуха* склікае сябровак, каб рабіць вяночкі. Кветкі трэба было прыкалоць да грудзей кожнага вясельніка. Кветкі бралі ў агародзе, і лентачку саматканую прывязвалі. І гэта называлася кветачкі.

У пятніцу пяклі каравай. Жанчыны, якіх запрашалі, прыносілі з сабою місачку мукі, бо як спячэцца каравай, то асобна пяклі *каравайцы*. Іх давалі тым, хто дапамагаў рабіць каравай. Гэта былі жанчыны са сваякоў, прычым клікалі самых раднейшых, абавязкова замужнія і з добрай доляй, каб і ў маладых быў шчаслівы лёс. На каравай рабілі ўпрыгожванні: бочачкі, птушачкі, кветачкі...

Калі пірог устаўлялі ў печ, то спявалі спецыяльную песню. А пакуль пірог пёкся, таксама спявалі песні. Вельмі адказны быў гэты момант: бо па пірагу меркавалі пра лёс маладых. А спячэцца пірог, і ўсе, хто яго мясіў, глядзяць, які атрымаўся.

У суботу зранку прыходзілі сяброўкі. У вёсцы была адна жанчына, якая рабіла *велен*. Куплялі палатно, з якога і рабілі *велен*. А калі велен быў гатовы, да яго прымацоўвалі кветачкі (*вяночак*). І гэты вяночак рабіла тая жанчына, што і шыла велен.

Калі велен шылі, то яго прымяралі не на маладуху, а прымяралі толькі на мужчыну, часцей на маладога хлопца, калі такі быў у хаце. Маладуха велен адзявала толькі на вяселлі. Ні ў якім разе нельга было прымяраць велен да вяселля.

За сваю работу швачка атрымлівала падарунак, часцей у выглядзе вясельнага пірага і іншых пачастункаў.

Асаблівасці комплексу абрадаў і звычайў на вяселлі

Вяселле – сукупнасць абрадаў, звычайў, прысвечаных заключэнню шлюбу і стварэнню новай сям'і. Сярод асноўных этапаў вяселля, кожны з якіх меў канкрэтны сэнс і закончаную форму: *сватанне, заручыны, выпечка каравая, суборная субота*, шлюбавіны, пераезд маладой у дом маладога, *пярэзвы*. Беларускі этнограф і фалькларыст Е.Р.Раманаў называў вяселле «своеасаблівай операй». Відовішчны аспект гэтай «народнай оперы» патрабаваў выкарыстання разнастайных па змесце і форме фальклорныхтвораў (песні, музыка, танцы, гульні, пажаданні, прыгаворы).

Вяселле ўяўляла сабой разгорнутую драму з усімі яе кампазіцыйнымі элементамі — завязкай, развіццём дзеяння, кульмінацыяй, развязкай. Пачыналася вяселле з выпечкі каравая, праходзіла ўрачыста, шумна і весела, з комплексам рытуальных дзей (выбар пэўнай колькасці каравайніц, падрыхтоўка цеста, паленне ў печы, саджэнне ў печ каравая і інш.). Кожны ўдзельнік вяселля (жаніх, нявеста, бацькі і дружкі маладых, свацці і інш.) выконваў сваю ролю, вызначаную рытуалам. Важнае значэнне меў хор (род), які на вяселлі не толькі кіраваў парадкам рытуальных дзей, але і ўздзейнічаў эмацыянальна на маладых і прысутных, трымаў іх у псіхалагічнай напружанні. Актыўнай ролі хору супрацьстаялі пасіўныя паводзіны маладых, якія не мелі права на адкрытае выказванне пачуццяў ва ўмовах тэатралізаванага дзеяння. Немалаважная роля ў падтрыманні агульнай сюжэтнай лініі развіцця вяселля, стварэння раўнавагі паміж абавязкамі маладых і функцыямі хору, падтрымання ўрачыста вясёлай атмасферы належыла *свату*, які звычайна быў гаваркім, вясёлым, дасціпным чалавекам, вызначаўся прыроднай кемлівасцю, веданнем традыцый.

Галоўная частка традыцыйнага вяселля ўключала наступныя абрадавыя дзеі: прыезд маладога да маладой, «выкуп» жаніхом нявесты, вянчанне ў храме, «ловы зайца», сустрэча маладых у доме бацькоў нявесты, вясельнае застолле, дзяленне каравая, ад'езд маладых да дому маладога, пасаг, камора, вяселле ў маладога і інш.Цэнтральным абрадам, уласна вяселлем, з'яўляецца *звядзенне* маладых, якое замацоўвае іх шлюб і злучае на ўсё жыццё. Найбольшай драматызаванасцю і эмацыянальнай насычанасцю вызначалася развітанне нявесты з роднай хатай і бацькамі, якое суправаджалася слязьмі і галашэннямі дачкі і яе маці («Ай ты, родная мая мамка, дай мне долейкашчасцейка, а я іду ў чужыя людзі і ка чужой маманькі»). Адною з цікавых рэгіянальных традыцый В. з'яўляўся рытуал «маршы» (адноўлены сучаснымі вясельнымі музыкантамі ў Маладзечанскім, Смаргонскім, Ашмянскім, Вілейскім, Мядзельскім раёнах). Музыкі па заказу ўдзельнікаў В. выконваюць розныя творы («марты»), за што апошнія плацяць грошы, якія потым перадаюцца маладым. Заканчвалася вяселле *пярэзвамі*. Многія рытуальныя дзеі вяселля сёння пераасэнсаваны, ператвораны ў забаву, ігру,

напрыклад, «выкуп нявесты», праверка цнатлівасці маладой, пасад на дзяжу, пасаг, плач нявесты перад ад'ездам у дом мужа, рытуальныя дзеянні з выпечкай каравая і інш. У той жа час у сучасным вяселлі працягваюць існаванне лепшыя абрады і звычаі, якія адпавядаюць сучасным культурным патрабаванням грамадства.

Беларускае вяселле даволі поўна захоўвае старажытныя славянскія элементы, якія атрымалі ў ім сваё далейшае развіццё. Тлумачыцца гэта ў першую чаргу развітым у беларусаў *культам продкаў*, а таксама ў значнай ступені існаваннем розных веравызнанняў і абыхавасцю сялян да царквы. На Беларусі яшчэ ў 17—18 ст. пры заключэнні шлюбу карысталіся звычайным правам, царкоўнаму вячанню надавалася малое значэнне. Багацце і развітасць беларускага вяселля вынікаюць з прававой сілы яго працэдур, якія павінны былі абавязкова выконвацца пры сведках (родзе, суседзях) і адыгрывалі функцыю дакумента аж да сярэдзіны 19 ст. Род даваў сваю санкцыю на шлюб пры дапамозе рытуальных дзеянняў (суправаджаліся яны выкананнем спецыяльных мастацкіх твораў), якія ўзаконьвалі маёмасныя, этычныя правы, адносіны і абавязкі будучай сям'і. Толькі з моманту вяселля маладыя прызнаваліся самастойнымі членамі *абшчыны*. Для маладой сям'і і яе роду (сялянскай абшчыны, членам якой яна з'яўлялася) адлік часу ішоў ад вяселля, бо шлюбны акт азначаў пераход маладой пары да самастойнага жыцця і гаспадарчай дзейнасці земляроба. Таму сямейныя і земляробчыя матывы ў вясельнай абраднасці і паэзіі былі шчыльна пераплецены паміж сабой і сімвалізавалі дабрабыт будучай сям'і (нараджэнне дзяцей, урадлівасць).

У сялянскім жыцці шлюб адбываўся даволі рана: хлопец жаніўся ва ўзросце 19—20 год, дзяўчына выходзіла замуж у 17—18 год. Такі ранні шлюб тлумачыцца ўмовамі сялянскага жыцця: павелічэнне колькасці рабочых рук мела першачарговае значэнне для гаспадаркі. У большасці выпадкаў пры шлюбе не ўлічваліся ўзаемныя пачуцці маладых. Бацькі выбіралі нявесту для сына, атрымаўшы згоду толькі яе бацькоў. Пры выбары нявесты кіраваліся най-перш тым, каб дзяўчына была добрай работніцай, не мела кепскай славы, вы-значалася здароўем, паходзіла з роўнай або багацейшай сям'і (ад больш заможных гаспадароў можна было чакаць і большага пасагу). Такія патрабаванні датычыліся і жаніха. У час прыгоннага ладу прасілі згоды на шлюб у памешчыка, які часта з мэтай паляпшэння патомства сваіх падуладных жаніў слабага хлопца са здаровай дзяўчынай і наадварот. У кожнай мясцовасці была свая ўсталяваная пара шлюбу: у адных бралі шлюб пасля вялікадня, у другіх — пасля Пятра і Паўла, у трэціх — зімой. Але найчасцей жаніліся ўвосень ад пакроваў да каляднага посту: да гэтага часу ў сялян ужо ўсё сабрана з поля і больш шчодро можна было ўставіць бяседны стол, спадзеючыся, што гэткае багацце будзе і ў доме маладых. Таму бацькі і род імкнуліся як мага багацей справіць вяселле, не шкадуючы выдаткаў.

Вяселле было важнай падзеяй у жыцці маладых і ўсёй грамады. Гэтым у першую чаргу тлумачыцца дакладная распрацаванасць усіх сцэн і эпизодаў вясельнага абраду, ролі яго ўдзельнікаў. Кожная песня, прыгаворка, прыказка, прамова, абрадавы танец складалі абавязковую частку пэўнага моманту рытуалу і строга падпарадкоўваліся яму. Абрад выяўляў афіцыйны і ў значнай ступені паказны бок жыцця і дыктаваў вусным паэтычным творам для кожнага моманту адпаведны змест.

Вяселле з яго абрадамі, паэтычнай, музычнай і харэаграфічнай творчасцю выяўляе рысы нацыянальнага характару, адлюстроўвае развіццё розных грамадскіх уяўленняў, паняццяў, светапогляду і ідэалаў народа. Падобна драматычнаму твору, яно мае завязку, кульмінацыю і развязку. Як і драма, вясельны сцэнарый падзяляецца на асобныя акты (этапы), сцэны (абрадавыя дзеянні). У вясельным прадстаўленні кожны ўдзельнік (дзеяная асоба) выконвае сваю ролю і толькі так, як патрабуюць таго народны светапогляд, традыцыя і этыкет. Кожнаму прысутнаму на вяселлі адведзена пэўная роля з адпаведнай абрадавай назвай (маладая, або княгіня, малады, або князь, *сват і свацця, дружка*, запарожцы і г. д). Тэрміналогія дзейных асоб вельмі складаная і мае лакальныя адрозненні. Спецыяльны называюць таксама розныя абрадавыя рэаліі і дзеянні. Самай актыўнай дзейнай асобай вясельнага музычна-драматычнага прадстаўлення выступае хор (род). Ён тлумачыць і санкцыяніруе драматызаванае вясельнае дзеянне, напамінае дзейным асобам пра іх абавязкі на кожным этапе вяселля. У паэтычных творах апавядаецца і пра тое, што адбываецца, і пра тое, як усё павінна адбывацца адпаведна з існуючымі сацыяльнымі нормаў, ідэалам паводзін у народным жыцці. У задачу хору ўваходзіць таксама эмацыянальнае ўздзеянне на маладых і ўсіх прысутных, бо вяселле — гэта відовішча, якое не проста забаўляе прысутных, а глыбока ўзрушае яго ўдзельнікаў, трымае іх у адпаведным псіхічным напружанні. Актыўнасці хору на вяселлі процістаіць пасіўнасць яго галоўных герояў — маладых. Іх асабістыя перажыванні знікаюць пад покрывай разгорнутага сцэнічнага відовішча. Асабістае ў вяселлі як бы растае ў грамадскім: у ім няма месца адкрытым і шчырым выказванням пачуццяў маладых, бо раней яны не былі гаспадарамі свайго лёсу, павінны былі выконваць волю бацькоў (роду). Самая актыўная роля ў вяселлі належыць маці, брату, дзядзьку з боку маці (свату) маладых. Характэрная рыса беларускага вяселля — наяўнасць у ім старажытных рэлігійна-абрадавых і сацыяльна-бытавых элементаў, якія ўзыходзяць да эпохі матрыярхату і захоўваюць перажыткі і водгукі татэмістычных вераванняў і культаў (культ расліннасці, асабліва дрэў, жывёл, у прыватнасці мядзведзя, і нябесных свяціл). Ад эпохі родаплемяннага побыту вялі сваё паходжанне дзве старажытныя формы заключэння шлюбу — выкраданне і купля-продаж нявесты, якія пазней былі заменены шлюбам па дамоўленасці. Выкраданне маладой (некалі «драма жыцця») з цягам часу ператварылася ў традыцыйную абрадавую гульню. Жыццёвыя сітуацыі, што разыгрываюцца ў час вяселля, яго героі, іх дзеянні

прадвызначаны і назаўсёды ўстаноўлены абрадам. У гэтым сэнсе нязменная і мова герояў: яна складаецца з устойлівых слоўных формул, прыгаворак, прыказак і г. д. Калектыўнае выкананне дзеянняў і песень, трывалая прывязанасць іх да абрадаў не дапускаюць адхіленняў ад векавой традыцыі. Усё гэта садзейнічала стварэнню агульнабеларускага вясельнага рэпертуару пры яго лакальных варыянтах і асаблівасцях. Рэгіянальныя асаблівасці — вынік складаных этнічна-гістарычных працэсаў, што адбываліся ў сацыяльна-культурных трупях розных рэгіёнаў. Вылучыўшы, вясельны абрад якой-небудзь пэўнай мясцовасці ў якасці тыповага і асноўнага для ўсяго беларускага вяселля немагчыма: у некаторых мясцовасцях не ўсе этапы вяселля развіты дастаткова поўна, у іншых трансфармаваліся або зніклі, асобныя рытуалы часткова або поўнасцю перайшлі з аднаго этапу ў другі. Парушэнне паслядоўнасці і паўнаты выканання некаторых вясельных абрадаў адбылося і ў выніку прыняцця хрысціянства. Усё гэта ў значнай ступені адмоўна паўплывала і на вясельную тэрміналогію: у розных рэгіёнах Беларусі пэўны вясельны цырыманял або яго элемент называецца парознаму, у іншых выпадках розныя па сутнасці цырыманялы называюцца адным і тым жа тэрмінам. Але гэтыя змены не закранулі асноўнага стржня адзінага ў сваіх рысах беларускага традыцыйнага вясельнага цырыманялу.

Асобныя кампаненты структуры вяселля (слова, пластыка, музыка) развіваліся нераўнамерна. Абрадавае дзеянне ўзнікла раней, чым мастацкія элементы. У праславянскі перыяд абрад вяселля складаўся з адносна невялікай колькасці магічных дзеянняў, сэнс якіх раскрывалі кароткія песні заклікальнага і эратычнага зместу. Пасля 14 ст. пад уздзеяннем гістарычных умоў жыцця беларускага народа складваўся і стылістычна афармляўся вобразна-тэматычны пласт асноўнага фонду беларускай вясельнай паэзіі. На пачатку 17 стагоддзя вяселле ўяўляла сабой шматсастаўны абрад з элементамі старажытнай магіі, складанае драматычнае дзеянне з шэрагам разнастайных сцэн, мноствам дзейных асоб і яшчэ большай колькасцю гледачоў. Стварэнне розных відаў вясельнага абраднасці, яе функцыянальная перабудова і ўскладненне адбывалася адначасова з развіццём побыту, сацыяльна-эканамічных умоў жыцця беларускага народа, грамадскай самасвядомасці і мыслення. Разлажэнне патрыярхальнай абшчыны і ўзмацненне класавай дыферэнцыяцыі, змяненне ў сувязі з гэтым светапогляду народа прывяло да паслаблення некаторых практычных функцый вясельнага абраду, страты першапачатковага значэння асобных яго рытуалаў, магічных дзеянняў або іх перасэнсавання і адпаведных трансфармацый у песенным складзе. На вясельны абрад уплывалі свецкія і рэлігійныя традыцыі. У 19 ст. з развіццём капіталістычнага спосабу вытворчасці і распадам патрыярхальнай сям'і ў беларускім вяселлі паявіліся новыя матывы: павышаная ўвага да пасагу, нязгода маладых з існуючым сямейным укладам і г. д. Вяселле набыло і нямала эстэтычных уласцівасцей. якія паступова ў працэсе гістарычнага развіцця пашыраліся па меры страты абрадам сувязей са старажытнай формай жыцця. Відовішчны

бок вясельнага абраду меў для народа не меншае значэнне, чым гаспадарча-эканамічны або абрадава-магічны. Адпаведна і паэтычныя творы, што суправаджалі вясельны абрад, вызначаліся разнастайнасцю зместу і формы. Пры гэтым многае ў іх, адлюстроўваючы рэальнае жыццё, выконвала абавязковую сцэну абрадавага дзеяння з яго магічнай традыцыйнай зададзенасцю. Усім элементам вясельнага дзеяння характэрна дэталёва распрацаваная сімволіка.

Вясельны абрад характарызаваўся проціпастаўленасцю элементаў яго бінарнага трыадзінства: месцам дзеяння (у хаце маладой і ў хаце маладога); дзейнымі асобамі (род маладой і род маладога); танальнасцю дзеяння (драматычнае, мінорнае — у маладой і святочна-ўзнёслае, мажорнае — у маладога). Такая генетычная прырода вяселля вызначалася сацыяльна-эканамічнай сутнасцю шлюбу. Акрамя гаспадарча-дзелавога, у беларускім вяселлі заўсёды падкрэсліваўся грамадска-маральны момант, які ў ідэале складае шчасце маладой пары і яе патомства. Гэтыя моманты ў немалой ступені вызначалі кампазіцыю вяселля і развіццё жанравага складу яго паэзіі. У залежнасці ад сацыяльна-бытавога становішча маладога і маладой вылучаліся 5 тыпаў вяселля, для якіх характэрны свае асаблівасці: звычайнае, калі нявеста ідзе ў сям'ю жаніха; прымацкае, калі жаніх ідзе ў хату бацькоў нявесты (у прымы); сіроцкае, калі ў каго-небудзь з маладых няма бацькі або маці; удавецкае, калі шлюб бярэ ўдавец або ўдава; пакрыцкае, калі нявеста да вяселля страціла цнатлівасць або нарадзіла няшлюбнае дзіця. Паміж гэтымі тыпамі існавалі значныя этнаграфічна-фальклорныя адрозненні. Вяселле першых двух тыпаў падобныя паміж сабой (толькі ў прымацкім вяселлі адсутнічалі абрады, якія суправаджалі адпраўленне нявесты ў дом жаніха, а для маладога спяваліся прымацкія песні пераважна гумарыстычнага зместу). На сіроцкім вяселлі ролю бацькоў выконвалі хросныя бацькі, а калі іх не было, то замянялі самыя блізкія сваякі. Пры гэтым, акрамя звычайных вясельных, спявалі і спецыяльныя вясельныя сіроцкія песні, блізкія зместам і танальнасцю да галашэнняў. У суборную суботу або ў наступны дзень раніцай маладая (малады) ішла на могілкі да бацькоў, галасіла і прасіла ў іх благаславення. Калі жаніх і нявеста ўдаўцы, то вяселле абмяжоўвалася царкоўным вячаннем без традыцыйных абрадаў. Калі ў шлюб уступалі ўдавец або удава, то вяселлеспраўляў той, хто яго яшчэ не меў. На такім вяселлі спявалі таксама і спецыяльныя песні на тэму «Як ідуць за ўдаўца».

Абрад беларускага вяселля ў большасці момантаў супадае з вясельным абрадам іншых славянскіх народаў, паэтычная ж творчасць вяселля значна адрозніваецца. Глумачыцца гэта ў першую чаргу тым, што асноўны фонд вясельнай паэзіі славян фарміраваўся ў больш позні перыяд, чым сам абрад, калі жыццё славянскіх народаў характарызавалася рознымі сацыяльна-эканамічнымі. Палітычнымі і культурнымі ўмовамі. Найбольш блізкая да беларускай вясельнай паэтычнай творчасці ўкраінская, што вынікае з умоў сумеснага грамадска-палітычнага жыцця беларускага і ўкраінскага народаў у 14 — 17 ст., у перыяд складвання іх вясельнай паэзіі. Сучаснае беларускае

вяселле захавала лепшыя народныя традыцыі і звычаі, пазбавілася рэлігійных элементаў і ўстарэлых абрадаў. Вяселле стала грамадзянскім святам нараджэння новай сям'і, якая грунтуецца на ўзаемным каханні, сацыяльным і юрыдычным раўнапраўі мужчыны і жанчыны. У першыя гады Савецкай улады паявіліся «чырвоныя» вяселлі. Але яны не прывіліся, таму што не мелі глыбокай эмацыянальнай насычанасці, цалкам адмаўлялі старую абраднасць.

Многія элементы традыцыйнага вяселля выпалі, а само яно набыло пераважна гульнёвы характар. Урачыста адбываецца рэгістрацыя шлюбу ў сельсавеце, Домеці Палацы шлюбу. Вяселле часта спраўляецца ў рэстаране з аркестрам. Маладыя едуць у ЗАГС (сельсавет) на легкавых машынах, упрыгожаных стужкамі, лялькамі і г. д. Сваты перавязаны традыцыйнымі ручнікамі. Некаторыя этапы традыцыйнага вяселля захоўваюцца, але ў рознай мясцовасці не ў аднолькавай ступені. Бываюць і ў наш час заручыны, суборная субота, прыезд маладога дамаладой, гулянне ў хаце маладой, велічанне, адорванне, пераездда маладога, гуляние ў яго хаце, дзяленне каравая (торга), «цыганы», пярэзвы. Паўсюдна захоўваюцца сустрэча маладых бацькамі хлебам-соллю і абрадвыпечкі каравая. Склаліся новыя цырыманіялы, якія суправаджаюць вяселле, — ускладанне маладымі кветак да Вечнага агню, помнікаў савецкім воінам і партызанам.

Вясельнае застолле

Святочнае частаванне гасцей у час *вяселля* адбывалася некалькі разоў, пачынаючы з *заручын* і канчаючы «цыганамі». У застоллі прымалі ўдзел розныя групы вясельнікаў: род маладога разам з родам маладой на заручынах і на вясёлым піры; кожны род паасобку перад ад'ездам маладога да маладой у яго доме і перад прыездам маладога ў доме маладой; каравайніцы ў доме маладога і доме маладой у час выпякання каравая; прыданкі ў доме маладога; суседкі з яешняй у доме маладога ці маладой; дружкі маладой, калі іх частавалі пірагом маладога, які прывозіў сват, а таксама ў *суборную суботу* ў час развітання маладой са сваімі сяброўкамі і дружкі маладога на хлапечніку ў час развітання яго са сваімі сябрамі; маладыя, калі іх частавалі ў клеці або ў хаце перад шлюбнай ноччу і пасля яе. Самым урачыстым быў агульны, т. зв. вясёлы пір са шчодрым і багатым частаваннем, які меў рытуальны сэнс злучэння родаў маладых, а таксама замацоўваў шлюбныя пагадненні. У застоллі існаваў выпрацаваны стагоддзямі этыкет, згодна з якім кожны з вясельнікаў займаў адведзенае яму месца за сталом. Раней на вяселлі ставілі тры сталы: галоўны, сярэдні і той, што стаяў у парозе. Самым ганаровым месцам за галоўным сталом была покуць, куды, абвёўшы тройчы вакол стала, садзілі на вывернуты кажух або падушку маладых, побач з маладой — яе радню па ступені блізкасці сваяцтва, а побач з маладым у такім жа парадку — яго радню (у некаторых мясцовасцях на куце сядзелі хросныя бацька і маці). У тым выпадку, калі маладую першы раз прывозілі да маладога, маладых саджалі не за першы, а за другі стол. Пазней ганаровае месца займалі таксама найбольш заможныя людзі. За апошні стол раней садзілася моладзь, надзеленая пэўнымі чынамі, а ў больш позні час яна займала месца бліжэй да маладых у залежнасці ад ступені сваяцтва і сяброўства.

Раней пітво ставілі ў гліняных місках, з якіх яго чэрпалі лыжкай, налівалі ў кілішак і пускалі ўкружавую па застоллю. Першы, каму налівалі чарку, не выпіваў, а са словамі «каб высокараслі, крута бегалі і здаровыя былі» або «каб бог даў шчасця» выплэскваў яе на столь. На працягу ўсяго вяселля закуску да маладога вазілі ад маладойі наадварот. Акрамя таго, усе ўдзельнікі вяселля (*дружына*) і ў маладога і ў маладой абавязкова ўносілі ў вясельнае застолле сваю долю закускі і выпіўкі ў залежнасці ад колькасці ўдзельнікаў з кожнага боку. Гаспадары абавязаны былі частаваць і прымушаць гасцей есці і піць, нават насуперак іх жаданню, а госці павінны былі спачатку адмаўляцца і брацца за яду толькі пасля настойлівых угавораў. Калі ж гаспадар і гаспадыня не вельмі настойвалі, частуючы гасцей, гэта азначала, што яны скупяцца, шкадуюць (казалі: «Усяго было многа, толькі прынукі не было»). Маладыя ў час застолля не елі, іх частавалі асобна, не на людзях, каб, як лічылася ў народзе, хто-небудзь не сурочыў. Пазней пра гэту прыкмету забыліся, і асобнае частаванне маладых тлумачылася іх

сарамлівасцю. У час застолля ў маладогамаці маладой не ела, каб, згодна з павер'ем, «выпасціць» шчасце для сваёй дачкі. Акрамя вясельнага застолля ў хаце маладой яе бліжэйшыя сваякі запрашалі сваякоў маладога на частаванне ў свае хаты і наадварот. У наш час вясельнага застолля страціла строгую рэгламентацыю, аднак засталася адным з асноўных рытуалаў вяселля.

Вясельныя абрадавыя стравы

Вясельныя абрадавыя стравы ўжываліся на працягу *вяселля*. Традыцыйнымі абавязковымі стравамі былі яечня (самая пашыраная), варанае або смажанае мяса, каша, сыр, мёд, пірагі і рознае печыва. Маладыя елі яечню адной лыжкай («каб і ў далейшым жыцці ў іх усё дзялілася папалам»), пасля вянца, а таксама перад першай шлюбнай ноччу (лічылася, што яна павялічвае сілу і забяспечвае маладым дзетароднасць). Калі маладая захавала цнатлівасць да шлюбу, свякроў частавала маладых і гасцей нявесты яечняй-баўтухай, упрыгожанай выпечанымі з цеста кветкамі і птушкамі; калі «не», падавала накалупаную яечню або бліны з выразанымі пасярэдзіне дзіркамі. Мяса спа-жывалася на працягу ўсяго вяселля. Найбольш сакральны статус мела куры-нае мяса, таму што ў народных уяўленнях курыца з'яўлялася сімвалам сям'і і замужняй жанчыны, носьбітам мацярынскага пачатку. У Магілёўскай губерні смажаніна з птушкі была завяршальнай стравой на застоллі, пасля якой малады выводзіў маладую з-за стала і адводзіў у свой двор. У паўднёва-ўсходніх рэгіёнах Беларусі ў склад вясельных страў уваходзілі курнікі — круглыя пірагі, начыненыя курыным мясам, ці пірог, пасярэдзіне якога была змешчана курыная галава з цеста. Каша сімвалізавала дабрабыт і заможнасць. Яе падавалі ўпрыгожанай каснікамі з кветкай, што азначала маральную чысціню маладой. На Віцебшчыне кашай сустракалі маладых у доме ма-ладога. Сыр звязваўся са зменай сямейна-ўзроставага статусу дзяўчыны, служыў сімвалам цнатлівасці. На Гродзеншчыне маладая пасля дасягнутай дамоўленасці давала маладому сыр — «злюблёнік», які прызначаўся на пачастунак бацькам і сваякам маладога. У сваю чаргу маці жаніха напярэдадні вяселля адпраўляла са сватам дом маладой сыр для яе сябровак, які лічыўся сімвалічным выкупам за маладую. Мёд быў адной з найбольшархаічных сакральных страў. Яго разам з яечняй і сырам давалі маладым перад або пасля шлюбнай ночы. У Барысаўскім павеце ў доме жаніха маладых частавалі лустай хлеба з мёдам, каб іх жыццё было «салодкім» і заможным. Вялікае абрадавае значэнне меў вясельны хлеб — пірагі, якія выпякаліся з каравайнага цеста або гатаваліся асобна, печыва — баранкі, драмушкі, шышачкі, каравайчыкі і інш. Хлеб на вяселлі сімвалізаваў жыццё, багацце, дабрабыт. Ён і яго абрадавыя заменнікі — зерне, каша, бліны, дзяжа — з'яўляліся кампанентамі ўсіх вясельных рытуалаў. У сваты і на *заручыны* ідуць з хлебам і гарэлкай; маладая ў знак згоды насыпае жыта ў бутэльку свата або замест іх хлеба дае свой. Бласлаўлялі таксама з хлебам: перад вянцом маладую або маладога садзілі на дзяжу з хлебам у руках; сустракаючы пасля шлюбу і адпраўляючы ў дом жаніха, маладых абсыпалі зернем. Сыр служыў выкупам за маладую, які маці маладога прысылала са сватам дружкам маладой напярэдадні вяселля. Сыр для маладой пасылала і маці з прыданкамі, каб маладая з'ела

яго разам з маладым або пасля першай шлюбнай ночы аддала свекрыві. Часам малады вёз цешчы не пірагі з мёдам, а сыр, загорнуты ў ручнік, а ў час падзелу каравая вясельнікам разам з кавалкам каравая давалі таксама па кавалку сыру. Акрамя пералічаных страў абавязковымі на вяселлі былі пірагі, якія раней пяклі з каравайнагацеста, а пазней — са звычайнага і якія суправаджалі выкананне амаль усіх абрадаў. Пасля першага пачастунку ў маладога яго дружкі выводзілі маладых з-за стала і здымалі пакрывала з галавы маладой двума пірагамі. Піражок (шышку) пад пахай насілі малады і маладая, пачынаючы з пасада, з піражкам і яны ехалі ў царкву, да маладога, ішлі ў клец або выходзілі з яе, маладая першы раз з піражком ішла па ваду.

Вясельныя гульні

Вясельныя гульні—тэатралізаваныя жартоўныя прадстаўленні ў падрыхтоўчы, уласна вясельны і паслявясельны перыяды. Вылучэнне вясельных гульняў асобны вясельны жанр адбылося шляхам трансфармацыі асобнай традыцыі, звычая, якія згубілі пэўныя санкцыяніраваныя асаблівасці. Сярод традыцыйных вясельных гульняў «выкуп маладой», «выкраданне нявесты», «пазнай нявесту», «брат прадае сястру», «расплетанне касы», «выпрабаванні маладых» і інш. Многія гульні маюць рэгіянальнае бытаванне. Цікавым з'яўляецца вясельны звычай «перанімання перапою», або наладжвання «рагаткі» вясельнай працэсіі, калі сваты маладых павінны былі аддаць выкуп (падарунак) за праезд па дарозе. Забаўнымі выглядалі сцэны жартоўнага вяселля падстаўных «маладых», дзе праводзіліся амаль усе этапы вясельнага абраду. З цягам часу асобныя гульнявыя абрады зніклі з ужытку (архаічныя традыцыі праверкі цнатлівасці маладой, саромныя песні і гульнёва-абразлівыя абрады, звязаныя з першай шлюбнай ноччу — «пакладзіны», «камора», «клець»). Самай распаўсюджанай гульнёй было жартоўнае вяселле падстаўных «маладых». Замест маладога за стол садзілі старога мужчыну або старую жанчыну, апранутую ў падранае мужчынскае адзенне, з падмаляванымі вусамі і барадой, а замест маладой — старога мужчыну (жанчыну), апранутага ў падранае жаночае адзенне (замест вэлюма надзявалі рыбацкую сетку, надраны ручнік, вянок з гарохавіння або саломы, косы рабілі з канаплянай кудзелі, пярсцёнак — з хлебнага мякішу). Побач з імі садзіліся не родныя маладых, а суседкі з прыгатаванай імі самімі яешняй. Да прыезду маладых яны выконвалі ўсе традыцыйныя рытуалы: «маладых» садзілі на пасад, зводзілі, крычалі ім «горка», а ў канцы пераадзеты «поп» «вянчаў» старым вешкам і абводзіў вакол ступы. Іх адорвалі жартоўнымі падарункамі: катом у шапцы, пеўнем у кажуху, абяцалі таго каня, «што не дагоніш вакол сяла» (вераб'я), таўкачом, чапялой і інш., а потым вазілі на ламанай падводзе вакол вёскі і перакульвалі ў роў. Часам ролі падстаўных «маладых» выконвалі самі бацькі, калі выдавалі замуж або жанілі апошняе дзіця. Калі бацькі ці сваякі маладой прыезджалі праведаць яе, каля іх садзілі пераадзетую «маладую» або ставілі ступу з надзетай на яе спадніцай і завязанай хусткай, а тая «скардзілася» на сваё цяжкае жыццё. Ступу ў выглядзе маладой адзявалі і пасля ад'езду яе з дому: яе частавалі, спявалі ёй песні, а ступа («маладая») «дзякавала» і «кланялася». Пасля прыезду маладыя павінны былі выкупіць у падстаўных «маладых» месца за сталом для сапраўднага вяселля. Пасля заканчэння вясельнага застолля перад провадамі маладых у клець адбывалася гульня, якая сімвалізавала «роды» маладой. Для гэтага ў якасці «парадзіхі» выбіралі жанчыну з боку маладой і клалі ў пасцель разам са спавітым кацянём («нованароджаным»). Для ўяўнага «нованароджанага» выбіралі «бацьку», «кумоў», а для «парадзіхі» — «бабку-

павітуху». Пасля каморы рабілі таксама ляльку з ануч, спавівалі яе і клалі маладой на калені, каб яна імітавала кармленне, ляльку насілі па хаце, давалі патрымаць яе маладомуі да т. п. (у аснове гэтай гульні ляжаў старажытны магічны абрад, які павінен быў стымуляваць нараджэнне дзіцяці). У канцы вяселля адбываўся маскарад (машкарада), калі мужчыны пераапраналіся жанчынамі і наадварот. Вясельнікі пераапраналіся таксама ў «цыганоў», «венграў», «яўрэяў», «салдата», «доктара» і інш. і хадзілі па хатах, збіраючы розны харч, грошы, «варажылі», «лячылі», «арыштоўвалі», кралі курэй, парсят і ўсё гэта неслі ў хату, дзе адбывалася вяселле. «Цыганы», якія збіраліся ў доме жаніха, ішлі да бацькоў нявесты і наадварот. Па дарозе яны спявалі песні, білі ў засланкі, пускаліся ў скокі, збіраючы шматлікіх гледачоў. «Доктар» закутваўся ў прасціну, браў таўкач у якасці трубка і гарэлку замест лекаў. «Салдатам» для аховы парадку звычайна апрадалася жанчына. Адна з вясельных гульняў звязана са старшым сватам (шаферам), якога абувалі ў лапці, «брылі» палкай або трэскай, рабілі для яго вянок і вешалі на шыю, апырсквалі адэкалонам або вадой. За гэта патрабавалі «плату» (звычайна грашыма), за якую прыданкі куплялі сабе цукеркі. У некаторых мясцовасцях пераапранутыя вясельнікі вадзілі па хатах пеўня, просячы міласціну. У вясельных гульнях прымалі ўдзел не толькі ўкладальнікі, але і староннія гледачы. Так, у гульні «кабыла» двое мужчын, пераапрануўшыся канём (з конскай маскай, хвостом і накрытыя кускам палатна), пасля падзелу каравая скакалі перад маладымі, вазілі на сабе аднаго з *запарожцаў* (за гэта іх частавалі).

Вяселле на Пружаншчыне

У дзень вяселля ехалі ў лес па бярозкі, якімі расквячалі павозкі маладых. Першым да царквы ехаў малады, а за ім маладая. А ўжо пасля вячання малады і маладая ехалі разам.

Пасля вячання адразу ехалі да маладухі. На ноч малады забіраў маладуху да сябе ў хату.

Каравай для дарэння выносілі на *надзежніку*, якім засцілалі *века*. Трэба было абавязкова выносіць каравай менавіта на тым веку, што накрывалі дзяду, у якой замешвалася цеста. Гэта была прыкмета: маладыя будуць жыць у дастатку. Надзежнік ткалі, а затым вышывалі і хавалі толькі для вяселля. Але пасля вяселля надзежнік заставаўся у бацькоў.

Каравай выносіў толькі хросны бацька. Ён ішоў у клець, а гарманіст у гэты час іграў. І ўжо каравай хросны бацька нёс на надзежніку, высока падняўшы над галавой. На сам каравай засцілалі *шалёўку*, якую пасля дарэння забірала маладая.

Каравай ставілі на стол і пачыналі дарыць. Першымі віншавалі маладых бацькі, і ад іх маладыя атрымлівалі падарункі. Сват гаварыў словы: "Дарыць маладая бацька і мацэру божым караваем на шчасце і долю". Кожны, хто падыходзіў да караваё для дарэння прагаворваў: "Дару плахам на шчасце і долю!" А за падарунак атрымлівалі госці кусок караваё.

Калі пачыналі вясельнікі дарыць маладых, то ў гэты час, асабліва ў халодную пару года, у хаце было многа старонніх, што прыйшлі паглядзець на маладых і атрымаць пачастунак. Гэтыя людзі стаялі і каля вокан, і каля печы, і нават на печ залазілі, і за парогам. Таму іх так і называлі *запарожныя*. Запарожным давалі звычайна тую частку пірага, якая заставалася пасля дарэння, або для іх выпякалі маленькія каравайцы. Такі пачастунак быў самым жаданым, бо рэдка раней просты чалавек ласавуўся белым хлебам з мукі вышэйшага гатунку.

Вяночак пасля дарэння з галавы маладой здымала маці маладога, павязвала на маладуху кусок палатна, каб з яго пашыла нявеста потым сабе сукенку, а на галаву нічога не навязвалі.

Пярэзвы

Пярэзвы – звычай запрашэння і частавання ўдзельнікаў вяселля ў хатах сваякоў маладых і іншых вясельнікаў у час вяселля і ў хатах бацькоў пасля яго. Называлі таксама перазоў, гасціна, падвясёлкі, перазовіны, пераводзіны. Наладжваліся з мэтай аказання матэрыяльнай дапамогі бацькам маладых у правядзенні вяселля. Пасля застолля ў хаце маладой хто-небудзь з яе сваякоў (дзядзька-дружка, хросная маці або старшая дружка) запрашаў (перазываў) усю бяседу разам з музыкамі да сябе ў хату. У гэтым выпадку ў бацькоў маладых бралі толькі гарэлку, а частаванне выстаўлялі сваё. Пярэзвы суправаджаліся наступным рытуалам: узяўшы з вясельнага стала лустачку хлеба (пірог), старшы дружка пераводзіў бяседу да сябе ў хату. Пачаставаўшыся, з той жа лустачкай хлеба бясуда пераходзіла да другога, трэцяга і г. д. і нарэшце вярталася ў хату яе бацькі (з той жа лустачкай хлеба). Такі ж рытуал адбываўся і ў хаце маладога і яго блізкіх сваякоў. Гасцяванне ў сваякоў маладой называлася сваскія або дзявоцкія пярэзвы, а ў сваякоў маладога — прыданскія або хлапецкія пярэзвы. У канцы вяселля маладызапрашаў на апошнюю вясельную бяседу найбольш паважаных і сталых родзічаў: хросных бацькоў, дзядзькоў, так і інш., якія прыносілі з сабой *пірагі*, мачаныя ў мёд з цёртым макама, аладкі ў смятане, смажаніну. Маці дзяліла ўсё гэта паміж сваімі роднымі і частавала іх. У першую суботу пасля вяселля адбывалася т. зв. гасціна (пірагі) — бацькі маладога і іх бліжэйшыя родзічы разам з маладым і маладой прыязджалі (з пірагамі) даяебацькоў. У некаторых мясцовасцях бацька маладой праз тыдзень са сваім пірагом прыязджаў да бацькоў маладога, мяняў свой пірог на іхні і забіраў маладых да сябе дадому, дзе яны і начавалі (да гэтага дня маладая не мела права бываць у сваіх бацькоў нават у выпадку патрэбы). На наступны дзень раніцой прыязджалі родзічы маладога, бацькі маладой склікалі сваіх сваякоў, знаёмых і разам з імі частавалі гасцей. За сталом старэйшыя вялі размовы пра ўзаемаадносіны бацькоў і дзяцей, пра ўладкаванне дабрабыту маладых, спявалі песні пра жаночую долю ў чужым доме. Пасля застолля маладыя вярталіся дадому разам з гасцямі. Звычай пярэзваў захаваўся і да нашага часу, праз тыдзень пасля вяселля бацькі маладога запрашаюць да сябе бацькоў маладой паглядзець, як жыве іх дачка ў домемужа. Вясельнікі, якіх запрашалі і частавалі ў хатах бацькоў, сваякоў маладых у час вяселля і пасля яго (называліся таксама перазвяне, перазыўшчыкі).

Пярэвы як рытуальная дзея на вёсцы

Маладуха не павінна была тыдзень паказацца дома. Толькі праз тыдзень маладуха магла ісці да маці. Бацькі маладухі заказвалі, каб праз тыдзень усе госці прыйшлі да іх на провады. І маладая несла бацькам кусочак каравая, што на вяселлі заставаўся пасля дарэння.

Радзіны

Радзіны – святкаванне з нагоды нараджэння дзіцяці; адзін са звычайў радзіннай абраднасці беларусаў. Адзначалі звычайна ў дзень царкоўнага хрышчэння — абраду афіцыйнага далучэння іншанароджанага да праваслаўнай ці каталіцкай веры, які адбываўся ў нядзелю праз 2-3 тыдні пасля нараджэння дзіцяці. Таму радзіны называлі яшчэ хрэсьбінамі, хрысцінамі (кесцінамі). У час хрышчэння дзіцяці давалі імя, звычайна аднаго з святых. Паралельна з хрысціянскім існаваў і старажытны язычніцкі абрад далучэння нованароджанага да сям'і, абшчыны, які быў вядомы ўсім старажытным славянам. *Бабка*-павітуха купала дзіця, затым, трымаючы яго на руках, разам з *кумамі* абыходзіла 3 разы вакол стала, на якім ляжаў хлеб. Хлеб яны за кожным разам цалавалі і пасля гэтага кумы з нованароджаным адпраўляліся ў царкву. На Беларусі пасля купання дзіця клалі на кажух, разасланы на падлозе каля парога ці печы, жадаючы пры гэтым шчасця, здароўя і багацця. На радзіны дазвалялася прысутнічаць па запрашэнню гаспадароў толькі жанатым мужчынам і замужнім жанчынам. Жанчыны неслі разнастайныя прадукты харчавання, мужчыны — грошы. На стол падавалі стравы, прыгатаваныя гаспадыняй і прынесеныя гасцямі (колькасць страў павінна была быць няпарнай: 3, 5, 7 і г. д.). Спецыяльнага абрадавага дзеяння, якое пачынала б радзіны на Беларусі, за выключэннем Палесся і некаторых паўночных раёнаў, не было. У гэтых рэгіёнах радзіны пачыналі з абраду «перапівання кумоў»: гаспадар выпіваў чарку, клаў туды грошы і напоўненую перадаваў куму. Той рабіў тое ж самае і перадаваў чарку са сваімі дарамі гаспадару. На астатняй тэрыторыі, калі кумы вярталіся з нованароджаным з царквы і збіраліся госці, гаспадар запрашаў усіх за стол. Па традыцыі самыя ганаровыя месцы за сталом належалі кумам і бабцы-павітусе. Кумы за сталом прытрымліваліся пэўных правіл паводзін: імкнуліся шмат гаварыць, жартаваць, каб дзіця ў будучым было гаваркое, прыхільнае да людзей. На Палессі кумы сядзелі на куце побач, каб дзіця, як вырасце, жыло з усімі ў згодзе. Спецыяльнай абрадавай стравой на радзінах была *бабіна каша*. У некаторых паўночных раёнах Беларусі на радзінах адбывалася абрадавае дзеянне, якое мела сувязь са звычаямі *кувады*. Бацьку дзіцяці падавалі лыжку кашы, перамешаную з соллю і хрэнам, або спецыяльны «хрысцінны збіцень» (сумесь рэдзкі, мёду, хрэну, солі і г. д.). Бацька з усмешкай і жартамі павінен быў усё гэта з'есці і палажыць на талерку грошы. Вялікае значэнне на радзінах меў абмен падарункамі, ручнікамі, наміткамі, палатном, хлебам. Атрымаўшы падарунак, бабка-павітуха становілася на ўслон і, прыгаворваючы разнастайныя пажаданні дзіцяці, тры разы перакручвалася. У цэнтральных раёнах Беларусі павітуха выконвала абрад «ачышчэння» ўсіх прысутных, які павінен быў садзейнічаць іх здароўю і дабрабыту. Яна налівала ў міску вады, насыпала аўса і гэтай сумесею

націрала твары гасцей, пачынаючы з парадзіхі, яе мужа і кумоў, выказваючы кожнаму пажаданні: «Каб ты быў крэпак, як вада, багат, як зямля, вясёл як пчала, а красен, як вясна». Дзеці прымалі актыўны ўдзел у святкаванні радзінівыконвалі пэўныя абрадавыя дзеянні. Пасля падзелу бабінай кашы дзеці хапалі яе і хутка ўцякалі на двор. Па народнаму меркаванню, гэта садзейнічала таму, што нованароджаны, як вырасце, будзе хутка бегачь. На радзінахвыконваліся абрадавыя радзінныя песні, прысвечаныя парадзісе, яе мужу, кумам, бабцы-павітусе. Абрадавыя песні былі арганічна ўключаны ў ход радзін, папярэднічалі пэўнаму абрадаваму дзеянню або тлумачылі яго. На радзінах гучалі прыказкі, прымаўкі, жарты, разнастайныя пажаданні нованароджанам, яго бацькам, у якіх знайшлі адлюстраванне маральныя нормы і цэнсныя арыентацыі беларускага сялянства. На працягу абраду радзінгосці імкнуліся не звяртаць на нованароджанага ніякай увагі, каб «не сурочыць» яго. На радзінах таксама, як і ў *вясельных гульнях*, было распаўсюджана пераапрапанне: так званыя «задзеланыя» разыгрывалі разнастайныя жартоўныя сцэнкі. Асабліва ў час падзелу бабінай кашы (уносілі спачатку гаршчок з катом, пеўнем, бульбай, бураком і прапаноўвалі купіць гэтую «кашу» завялікія грошы). На захадзе Беларусі, калі падавалі бабіну кашу, упрыгожаную вялікімі папяровымі кветкамі, хто-небудзь з «задзеланых» браў сякеру і ішоў «лес».

Адметнасць абраду радзін і хрэсьбін у Пружанскім раёне

Калі былі радзіны (хрэсьбіны), то ішлі сваякі і тыя, каго запрашалі. Расказвае Марыя Мікалаеўна Кніга: “Маці аднаго разу кажа мне:”Пойдзем з гаршком”. Я ўсё думала, што гэта значыць”пойдзем з гаршком”? Бачу маці наварыла куці ў гаршку. Дастала *плацінку*, паставіла туды гаршчок з кашай, паклала туды хлеб. А хлеб спякла сама. Звязала плацінку, і мы пайшлі. Калі мы зайшлі, дзіця ляжала каля печы. Гаспадыня дала нам пачастунак. І вось тады я зразумела, што значыць выраз “пойдзем з гаршком”. Не казалі ў нашай вёсцы “пойдзем на радзіны”. І на самай справе “*гаршкі*”. Усе ж ішлі і неслі з сабою гаршчок з кашай. А на той плацінцы, у якой прынеслі гаршчок, ставілі яго на стол. Стол стаяў на покуце, і прагаворвалі пры гэтым “Ойча наш”. Бралі з сабой у плацінку мяса. І муку для хлеба малолі ў жорнах. Адбіралі лепшую муку і казалі:”Пайду пячы булку на радзіны”.

Радзіны былі ў першую нядзелю пасля нараджэння.

Праз тыдзень, у наступную нядзелю, кум і кума бралі дзіця і несці да царквы, каб дзіця пахрысціць. Не было транспарту такога, як зараз. І ўжо, як ішлі з царквы з дзіцем, то па вёсцы пыталі:”Як назвалі?” І хросныя бацькі павінны былі сказаць імя пахрышчанага дзіцяці таму, хто пытаўся. І трэба было дзіця пакласці на ложкак, добра засланы дыванамі, каб доля ў дзіцяці была добрая, каб было шчаслівае.

А ўжо на трэці тыдзень, трэцюю нядзелю, запрашалі на хрэсьбіны гасцей.

Госці частаваліся, а потым хто-небудзь даваў каманду:

-Ну, уставайце, пойдзем на *падскокі*.

І ўсе госці выходзілі на вуліцу, бралі і дзяцей. А ў вёсцы ўжо кажуць:”Ой, Хрэсьбіны ідуць!”

Наперадзе ішоў гарманіст, госці спявалі прыпеўкі і скакалі. Бабулю везлі ззаду. Возік быў з драўлянымі коламі. Самы дужы мужчына браў гэты возік з бабуляй і вёз па вёсцы.

У вёсцы ўжо ведаюць, што хрэсьбіны і чакуюць, седзячы на лаўках. Калі такі караван набліжаўся да вяскоўцаў, то тыя адпаведна пыталі:”Як дзіця назвалі?” І кожны так пытаўся, і кожнаму трэба было адказаць. Для дзіцяці вяскоўцы давалі падарункі, а бабуля з возіка ўсіх частавала.

Хутка вечар, трэба дзіця благаславіці. Ужо бралі гаршчок і туды ставілі галінкі і кветкі. Кожны падыходзіў і гаварыў:”Мне гэтую галінку дайце, бо ў мяне няма даху”. А за гэта ў гаршчок клалі ці грошы, ці палатно, ці тое, хто што мае. А з таго гаршка даюць кожнаму галінку: каму на адрыну, каму на хату, каму на сенцы...

Заклучэнне

У наш час з'явіліся новыя сямейныя традыцыі і абрады: урачыстая рэгістрацыя нованароджанага, урачыстае заключэнне шлюбу. Аднак жа хочацца, каб тыя традыцыі і звычаі, якіх прытрымліваліся нашы бабулі і прабабулі, не забываліся: у іх укладзены вялікі жыццятворны сэнс. Калі чалавек не ведае свайго мінулага, то і не мае права на будучыню: што ён будзе перадаваць сваім нашчадкам?

Літаратура

1. Этнаграфія Беларусі: энцыклапедыя (Белар. Сав. Энцыкл.; рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. – Мн.: БелСЭ, 1989
2. Культура Беларусі: энцыклапедыя. Т.2 / рэдкал.: Т. У. Бялова (гал. рэд.) і інш. – Мінск: Белар. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2011
3. Вяселле: абрад. – Мінск, 1978
4. Сысоў У.М. 3 крыніц спрадвечных. – Мінск, 1997.
5. Никольский М.Н. Происхождение и история белорусской свадебной обрядности. М., 1956
6. Вяселле: абрад. – Мінск, 1978
7. Вяселле: песні. Т. 16. – Мінск, 1980
8. Сумцов Н.Ф. Символика славянских обрядов. – М., 1996.
9. Палескае вяселле. – Мінск, 1984
10. Гульні, забавы, ігрышчы. – Мінск, 2003
11. Традыцыйная мастацкая культура беларусаў.: 2 вып. – Мінск, 2007

Дадатак 1

Сватанне, вяночкі

(Матэрыял мерапрыемства заснаваны на ўспамінах жыхаркі в. Навасёлкі Пружанскага раёна Кнігі Марыі Мікалаеўны, 1944 г.н., саставіла Кніга Г.П., настаўнік беларускай мовы і літаратуры)

Дзеючыя асобы:

Жаніх

Маці жаніха

Бацька жаніха

Маці маладой

Сваха

Сват

Маладая

Сябар жаніха

Каравайніцы (3 жанчыны)

Дзяўчаты і хлопцы

Гаспадар

Гаспадыня

Бабуля

Госці на вяселлі

Цётка Ганна (швачка)

Запарожныя (аднавяскоўцы)

1 дзея

Гучыць песня “Касіў Ясь канюшыну”.

На сцэну выходзяць жаніх і яго сябар. Жаніх гаворыць як бы тайком да сябра.

Сябар. Добры дзень, Алёша, ты чаго гэта такі вясёлы?

Жаніх. Слухай, Максім, што я табе хачу паведаміць.

Сябар (абыякава). Ведаю я ўсе твае навіны. Нябось хочаш пахваліцца, што ўчора шчупака на рыбалцы спаймаў во такога (паказвае , развёўшы рукамі).

Жаніх. Ды не. Вось слухай, вырашыў я ажаніцца.

Сябар. А гэта з кім жа ты вырашыў ажаніцца? Няўжо з Ірынкаю, яна такая, такая сінявокая, кірпаценька, смехам залівалася, калі ты нешта ёй расказваў на вьчорках?

Жаніх. Калі тыя вьчоркі былі?! Я ўжо і забыўся. Памятаеш, я з бацькамі на кірмаш ездзіў?

Сябар. Ну, і што?

Жаніх. Дык вось. Там якраз была Дар’я, Міхасёва дачка, таго, што на тым канцы вёскі живе. Надта ж яна мне ў сэрца запала, ды і я ёй спадабаўся.

Сябар. А адкуль жа ты ведаеш, што ёй спадабаўся?

Жаніх. Яна ж мне так міленька ўсміхалася на развітанне, што аж сэрца маё зайшлося... (*Ханаецца за сэрца*). Вось і бацькі не супраць маёй жаніцьбы з Дар'яй.

Сябар. А калі ў сваты ідзяце?

Жаніх. Табе, як лепшаму сябру, магу даверыць гэты сакрэт. Але, паперш, паабяцай, што нікому не раскажаш.

Сябар. Абяцаю. Я нікому ні за што нічога не скажу. Абяцаю. (*Убок гаворыць*). Ага, буду я маўчаць.

Жаніх. У суботу, як толькі сцямнее, дык і пойдзем. Ужо нават са свахаю дамовіліся. Ну, бывай.

Жаніх ідзе са сцэны, а сябар таксама. Гучыць беларуская вясельная мелодыя.

2 дзея

Сябар (*у залу*). Хлопцы, дзяўчаты, усе да мяне!

Прыбягаюць хлопцы і дзяўчаты.

Сябар. Ой, якую я навіну ведаю. Сёння, як сцямнее, наш Алёша ідзе ў сваты.

Усе. А да каго?

Сябар. Да Дар'і, што на тым канцы вёскі жыве. Трэба нам падрыхтавацца. Хлопцы пройдуць па вёсцы і са стрэх павыцягваюць чарот, а дзяўчаты няхай саломы са стагоў нацягаюць.

Юнак. А гэта навошта?

Сябар. Зацярушым дарогу ад хаты Алёшы да хаты Дар'і, каб на раніцу ўсе ведалі, хто і да каго ў сваты хадзіў.

Дзяўчына. Ну, тады пайшлі.

Гучыць беларуская вясельная мелодыя.

3 дзея

Жаніх, яго бацькі і сваха выходзяць на сцэну. У іх бохан хлеба.

Бацька жаніха. Свацейка, ты ж не забудзь сказаць, што мой Алёна – лепшы касец на вёсцы. Як косіць, то за ім нават вопытныя мужчыны не паспяваюць.

Маці жаніха. Але, любанька, ды не забудзь нагадаць, што мой сын і да маці ставіцца з павагаю, значыць і жонку будзе паважаць і любіць.

Сваха. Усё скажу. Я і сама ведаю, што лепшага жаніха па ўсёй ваколіцы не знойдзеш. І прыгожы, і статны, і працавіты, і гаспадарлівы, і добры....

Знікаюць са сцэны. Гучыць беларуская вясельная мелодыя.

4 дзея

Сябар і моладзь засяваюць дарогу ад хаты жаніха да хаты маладой.

Сябар. Ну, хлопцы і дзяўчаты, добра заслалі дарогу?

Хлопец. Добра папрацавалі. Раніцай, як прачнуцца людзі, то ўсе будуць ведаць, хто і да каго ў сваты хадзіў.

Дзяўчына. А шукаць тых, хто салому са стагоў пабраў, не будуць?

Сябар. Не, не будуць. Звычай жа ў вёсцы такі.

Хлопец. І за чарот, што са стрэх павыцягвалі, таксама не будуць злаваць?

Сябар. Вядома. Традыцыя ж такая.

Усе сыходзяць са сцэны.

Гучыць беларуская вясельная мелодыя

5 дзея

Сваты ідуць па вёсцы ад маладой. Усе перавязаны ручнікамі.

Бацька. Ох, свацейка, прыгожа ж ты пра нашага маладога гаварыла.

Сваха. А як жа, я ж не першы раз у сваты хадзіла. Усе да мяне на вёсцы звяртаюцца, калі трэба некага сасватаць.

Маці. А якую я сабе нявестку набыла, а мой сыночак сабе маладуху: і прыгожая, і гасцінная, і працавітая. Вось, якія ручнікі сама выткала ды яшчэ і вышыла. Пасаг сабе добры падрыхтавала.

Жаніх. Так нас добра сустрэлі. І пасядзелі добра. І падарункі ад маладой атрымалі. Добра, што ручнікамі нас усіх адарылі, а не гарбузом, як адзнаку адказу.

Бацька. Хутка і ноч закончыцца. Цёмна так, што і дарогі не відаць.

Маці. Ат, нічога, менш будзе гаворак, бо ніхто нас не бачыць, ніхто не будзе ведаць, што мы ў сваты хадзілі.

Гучыць беларуская вясельная мелодыя.

6 дзея

Гаспадар (*выходзіць на сцэну і аглядае быццам страху на хаце, на экране выява хаты з саламянай страхой*). А гэта ж што робіцца. Не было і ветру, а чарот са страхі прапаў?

Гаспадыня (*ідзе з другога канца сцэны*). Сцяпан, а ты не ведаеш, дзе гэта салома падзелася з агарода?. . Хацела карове падаслаць.

Гаспадар. (*Паглядзеў на дарогу*). Ой, мая даражэнькая, паглядзі, уся дарога заслана саломай і чаротам. Мусіць, невыпадкова гэта. Памятаеш, калі я да цябе ў сваты хадзіў, дык на раніцу ўся дарогу ад маёй хаты да тваёй была зацярушана саломай?

Гаспадыня. Давай паглядзім, ад каго і да каго насыпана па дарозе салома.

Гаспадар. Дык гэта наш Алёша да Міхасёвай дачкі ў сваты хадзіў.

Бяруць граблі і венік і падмятаюць. Гучыць беларуская вясельная мелодыя.

7 дзея

У хату да жаніха прыходзіць сябар.

Сябар. Добры дзень, Алёша.

Жаніх. Добры дзень.

Сябар. Ну, раскажы, згадзіліся бацькі аддаць замуж за цябе сваю дачку?

Жаніх. Канечне, згадзіліся.

Сябар. А Дар'я?

Жаніх. Згадзілася і Дар'я за мяне замуж выйсці. Вось, паглядзі, які ручнік мне падарыла ў знак згоды. Ды і працавітая яна, усім ручнікі навязала. Добрая ў мяне маладая, з багатым пасагам.

Гучыць беларуская вясельная мелодыя.

8 дзея

Прыходзіць у хату да швачкі, прыносіць ёй тканіну для вэлюма і матэрыял для вяночка.

Маладая. Добры дзень, цётка Ганна. Хачу, каб Вы пашылі мне вэлюм і каб вяночак зрабілі да гэтай суботы. Вяселле ж у мяне. Замуж за добрага хлопца выходжу.

Цётка. Ужо ведаю, мая даражэнькая. Уся ж вуліца ад хаты бацькоў Алёшы да вашай хаты зацярушана саломай была. І ў нас салому з агарода панасіла моладзь, каб выслаць дарогу ад тваёй хаты да хаты жаніха, і мне давлялося падмятаць дарогу каля свайго дома, каб салому сабраць.

Маладая. Цётка Ганна, а калі ж прымяраюць я буду вэлюм? Можа, не так пашыце?

Цётка. Не хвалюйся, маё дзіцятка. Вэлюм я буду прымяраць на свайго сына, бо маладой нельга да дня вячання на галаву сваю прымяраць вэлюм і вяночак. І ні адна іншая дзяўчына не мае права твай вэлюм з вяночкам на сябе мераць, бо тваё шчасце можа перайсці да іншай і лёс будзе сапсаваны.

Маладая. А калі ж мне па вэлюм і вяночак прыйсці.

Цётка. А прыйдзеш, як да вячання трэба будзе збірацца. Толькі, глядзі, нікому свой вэлюм мераць не давай.

Маладая. Добра, цётка, зраблю, як Вы сказалі. А колькі будзе каштаваць Ваша праца?

Цётка. Плаціць грошы за тое, што пашыю вэлюм і зраблю вяночак, не трэба.

Маладая. Дзякуй Вам, цётка Ганна, я абавязкова за Вашу работу падарунак падрыхтую, усяго добрага.

Гучыць беларуская вясельная мелодыя.

9 дзея

У хаце ўжо сядзяць дзяўчаты-сяброўкі. Гаспадыня завіхаецца ля печы. На экране хата з выявай печы.

Маці маладой. Цямнее... Хутка нашы самыя блізкія прыйдуць, каб каравай замясіць і спячы.

Стук у дзверы. У хату да маладой заходзяць жанчыны, кожная нясе з сабою місачку мукі.

Жанчына 1 (сваячка). Добры вечар! А вось і мы. І мукі прынеслі.

Сяброўка маладой. А навошта Вы, цётка, муку сваю прынеслі?

Жанчына 2. Гэта на тое, каб потым маленькія булачкі-каравайцы за сваю дапамогу атрымаць.

Сяброўка маладой. Каравайцы толькі тыя жанчыны атрымаюць, што замешваюць каравай?

Жанчына 3. Не, не толькі. Іх яшчэ атрымаюць тыя людзі, якія не запрошаны на вяселле, але па звычаю прыходзяць паглядзець на маладую.

Жанчына 1. Яны звычайна стаяць каля вокан і ля парога. Таму іх так і называюць запарожныя.

Сяброўка маладой 1. А мы будзем кветачкі рабіць, каб кожнаму госцю на вяселлі ўручыць.

Сяброўка маладой 2. Гэты вечар перад вяселлем так і называецца *вяночкі*. Але мы не вяночкі пляцем, а кветачкі робім.

Жанчына 2. А ці прыгатавала ты, Марыя, надзежнік, каб заслаць ім века ад дзяжы?

Маці маладой. А як жа, падрыхтавала даўно. Спачатку выткала надзежнік, а потым і вышыла. Ды ўжо некалькі гадоў у куфры хаваю.

Сяброўка маладой 1. А што такое надзежнік?

Маці маладой. Надзежнік - гэта абрус, якім засцілалі века ад дзяжы, а калі спячом каравай, то яго і пакладзем на надзежнік. (*Паказвае надзежнік*).

Сяброўка маладой 2. І што такое века? І дзяжа?

Маці маладой. Дзяжа – гэта пасудзіна, у якой замешваецца цеста для пірагоў, хлеба, каравая. А века – гэта крышка ад дзяжы.

Жанчына 3. Тады нясі дзяжу, каб у ёй каравай замясіць.

Маці выносіць дзяжу на сярэдзіну сцэны. Здымае века.

Маці маладой. А века я зараз здыму і надзежнікам засцялю.

Маці засцілае века надзежнікам.

Дадатак 2

Слоўнік слоў без прапіскі

Века, -а, н. Верхняя частка пасудзіны; накрывка. *Века дзяжы.*

Велен, -а, м. Упрыгожанне, якое прымацоўвалася да вянка маладой.

Гаршкі, - оў, мн. Ісці на радзіны, узяўшы з сабою гаршчок з кашай.

Дзяжа, -ы, ж. Драўляная пасудзіна, у якой рашчыняюць хлеб.

Дружына, -ы, ж. Усе ўдзельнікі вяселля з боку маладога ці маладой.

Дружка, -і, ж. Сяброўка нявесты ў вясельным абрадзе.

Дружок, -а, м. Таварыш маладога ў вясельным абрадзе

Запарожныя, -ых, мн. Людзі, якія прыйшлі паглядзець на маладую і маладога і атрымаць пачастунак.

Каравайніца, -ы, ж. Жанчына, якая выпякала каравай.

Каравайцы, -аў, мн. Маленькія булачкі, якія выпякаліся для гасцей і запарожных.

Малодуха, -і, ж. Нявеста.

Надзежнік, -а, м. Абрус, якім засцілалі века і на якім выносілі каравай.

Плах, -а, м. Падарунак на вяселлі. - *Дару плахам на шчасце і долю.*

Падскокі, -аў, мн. Святочнае шэсце па вёсцы з музыкай і танцамі гасцей, што запрошаны на хрэсьбіны.

Плацінка, -і, ж. Вялікі кусок палатна, на які што-небудзь ставілі ці клалі, а потым завязвалі.

Шархуны, -оў, мн. Упрыгожанне для каней, на якім ехаў малады ў сваты.